

Keeleoskus ja hoiakud

Triin Vihalemm

1. Venekeelse elanikkonna eesti keele oskus 1989-2008

Eesti keelt oskab enda hinnangul hästi iga kolmas ning ei oska üldse ligikaudu iga viies Eesti elanik, kelle emakeeleks või peamiseks suhtluskeeleks on vene keel. Venekeelse elanikkonna enesehinnanguline eesti keele oskus on 19 aasta perspektiivis paranenud – eesti keelt üldse mitte oskavate inimeste osakaal on vähenenud ja eesti keelt aktiivselt oskavate inimeste osakaal suurenenud (vt tabel 1). 1989 ja 1991 aastal inimeste poolt oma eesti keele oskusele antud hinnangud võivad olla optimistlikumad, kui hilisemad hinnangud, kuna vahepeal vastuvõetud keeleseadus ja sellest tulenevad eksamid jm võimalused oma oskuste testimiseks tõenäoliselt muutsid inimesi oma oskuste suhtes kriitilisemaks. Eesti venekeelse elanikkonna eesti keele oskus paranes perioodil 1995-2002 - sel ajal käivitati Integratsiooniprogramm, PHARE jt keeleprogramme. Umbkeelsete osa vähenes ja eesti keelt aktiivselt oskajate osakaal suurenes. Edasi on suurenenud nende osakaal, kes eesti keelt aktiivselt/vabalt oskavad, kuid samas on ka veidi kasvanud kriitiliste hulk, kes enda hinnangul eesti keelt üldse ei oska.

Vene noorte eesti keele oskus on vanematest generatsioonidest tunduvalt parem – eesti keelt valdab enda hinnangul vabalt 27% 15-24 aastasi ja 22% 25-39 aastasi, seevastu vanemate seas on vabalt valdajate osakaal alla 10%. Parema eesti keele oskusega venekeelsete rühma iseloomustab keskmisest kõrgem haridustase, sotsiaalne staatus ning materiaalne kindlustatus.

Tabel 1. Eesti venekeelse elanikkonna enesehinnanguline eesti keele oskus 1989-2008

	Üldse ei oska	Passiivne: Saan veidi aru, aga ei räägi	Passiivne: Saan aru ja veidi räägin	Aktiivne: Saan aru, räägin ja veidi kirjutatan	Valdan vabalt
1989	23		47*	15	12
1991	21		53*	14	8
1995	22		56*	13	7
2003	12	26	27	18	9
2005	14	26,5	29	21	6
2008	19	25	24	17	15

Andmeallikad: 1989 TRÜ ajakirjanduse osakonna uuring "Elu Eestis"; 1991 TRÜ-Mainori uuring "Eesti märtsis"; 1995 Emor; 2003 – "Mina.Maailm.Meedia" TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond - Faktum, 2005 - "Mina.Maailm.Meedia" TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond - Saar-Poll; 2008 - Integratsiooni Monitooring.

** 1989, 1991 ja 1995 aasta uuringutes polnud passiivne keeloskus eristatud kahel tasandil*

Tabel 2 annab ülevaate tööealise venekeelse elanikkonna eesti keele oskuse kohta eri funktsioonides. Üldiselt on venekeelse (tööealise) elanikkonna eesti keele oskus kvalitatiivselt paranenud – see on muutunud mitmekesisemaks. Kõige rohkem on paranenud eneseväljenduse oskused, kõige stabiilsem on olnud arusaamise oskus.

Kuigi tabelis 2 toodud andmed pole üks-üheselt võrreldavad*, on muutused siiski piisavalt suured, et väita, et üldiselt on venekeelse elanikkonna eesti keele oskus (nende endi hinnangul) praegu mitmekesisem kui 6 aastat tagasi.

Tabel 2. Tööealise venekeelse elanikkonna eesti keele oskus eri funktsioonides

Milliseks hindate ise oma eesti keele oskusi üldiselt järgnevate aspektide lõikes...		2002	2008
...arusaamine suulisest kõnest	Saan aru praktiliselt kõigest, ka kiire tempoga kõnest	10%	19 %
	Saan aru normaalse tempoga kõnest	26%	30%
	Saan aru selgest ja aeglase tempoga kõnest	47%	38%
	Ei saa üldse aru eesti keelest	17%	13%
...lugemine eesti keeles	Mõistan raskusteta ka keerulisema teksti sisu	8%	17%
	Mõistan enamuse tekstide sisu	22%	32%
	Mõistan üldjoontes lihtsamate tekstide sisu	49%	43%
	Ei loe üldse eesti keeles	21%	9%
	Ei oska öelda	0%	
...kirjutamine eesti keeles	Kirjutan raskusteta igasuguseid tekste	7%	19%
	Kirjutan, kuid teen vigu	34%	29%
	Oskan täita tüüpdokumente jms	37%	34%
	Ei kirjuta üldse eesti keeles	22%	18%
	Ei oska öelda	0%	
Suhtlemine, rääkimine eesti keeles	Suudan väljendada ennast vabalt igas olukorras	8%	25%
	Tean palju sõnu ja räägin, kuid teen vigu	30%	33%
	Tean kindlaid sõnu ja väljendeid	42%	34%
	Ei räägi üldse eesti keeles	20%	8,5%

Allikad: 2002 - uuring "Muukeelse elanikkonna eesti keele õppe vajadusuuring", Integratsiooni Sihtasutus - Emor; 2008 – Integratsiooni Monitooring.

* Uuringute valimid pole täiesti võrreldavad, kuna 2002 aastal küsitleti 15-59 aastaseid inimesi, kes töötasid või kavatsesid lähiajal tööturule (tagasi) minna, ei omanud eestikeelset põhi-, kesk-, keskeri- või kõrgharidust ega eesti keele tasemetunnistust või ametikohal nõutavat tasemetunnistust. 2008 aasta andmed on toodud 15-59 venekeelsete vastajate kohta, kes töötasid, õppisid või olid töötud/kodused.

Keeleoskuse dünaamikat iseloomustab erinevate oskuste võrdlemine vanusrühmiti. 15-24 aastaste vene noorte seas eesti keele oskus põhilistes funktsioonides (arusaamine, lugemine, kirjutamine, eneseväljendus) mõnevõrra ühtlasem, võrreldes 25-39 aastaste rühmaga, kus keeleoskus varieerub erinevate funktsionaalsete oskuste puhul rohkem. Noorimas generatsioonis on selgelt paremad kirjutamisoskused.

2. Eesti keele kasutamine –kontaktid, suhtlusvõrgustikud ja suhtluskeele valik

Võimalusi eesti keelt kasutada on venekeelsel elanikkonnal suhteliselt palju - 76%-l on eestlasi naabrite seas, 61%-l tuttavate-sõprade seas, 54%-l õpingu- ja töökaaslaste seas ning 33%-l äri- ja koostööpartnerite seas. Vähem on eestlasi sugulusringis – 16%-l on sugulaste hulgas eestlasi. Igal neljandal venekeelsel inimesel on vähemalt ühes eelpool nimetatud suhtlusringidest enamus eestlased. Vaid 7% venekeelsetest pole ühtegi eestlast mitte üheski eelpool mainitud suhtlusringis. (Võrdluseks – eestlastest omab monoetnilist sotsiaalset võrgustikku 12,5% - neil pole mitte üheski eelpool mainitud suhtlusringis ühtegi mitte-eestlast).

(Parem) eesti keele oskus on seotud juhtudega, kui inimene omab (rohkem)eestlasi sõprade-tuttavate, õpingu- ja töökaaslaste ning ka naabrite seas. Kontaktide olemasolu äris ning sugulasringis ei oma nii olulist seost eesti keele oskusega. Eestlastest sõprade-tuttavate olemasoluga on tugevamini seotud hea arusaamine eestikeelsest kõnest (korrelatsioonikordaja 0,336), kuid samuti eesti keele enese väljendamise oskus (korrelatsioonikordaja 0,271). Eestlastest õpingu- ja töökaaslaste olemasolu on seotud paremate lugemis- ja kirjutamisoskustega (korrelatsioonikordajad vastavalt 0,317, ja 0,289), aga ka parema eneseväljendusoskusega (kordaja 0,301).

Kuigi tehtud pole kausaalanalüüsi, võib öelda, et eestlastest töö- ja õpingukaaslaste olemasolu soodustab eesti keele omandamist kõige mitmekesisemates funktsioonides.

Tabel 3 iseloomustab täpsemalt keelekeskkonda töökollektiivides. Ligikaudu igal teisel venekeelsel töötajal on pooled või enam töökaaslastest eestlased (vt tabel 3). Samas suhtleb suhteliselt suur osa venekeelseid töötajaid oma töökaaslastega valdavalt vene keeles (62%) või siis vaheldumisi eesti ja vene keeles (20%). Valdavalt eestlastest koosnevates töökollektiivides räägib 2/3 venekeelsetest töötajatest kolleegidega enamasti eesti keeles, neljandik vaheldumisi eesti ja vene keeles ning vaid iga kümnes peamiselt vene keeles. Samas töökollektiivides, kus eestlaste osakaal on väiksem, kasutatakse eesti keelt oluliselt harvemini - kollektiivides, kus eestlasi on umbes pooled, kasutab 45% venekeelsetest töötajatest kolleegidega suhtlemisel peamiselt vene keelt vaid 5% peamiselt eesti keelt. Eestlasest ülemusega räägitakse eesti keelt veidi harvemini, kui eestlastest töökaaslastega – 33% venekeelsetest töötajatest, kelle ülemus on eestlane, räägib temaga peamiselt eesti keeles ning 36% kasutab suhtluseks ülemusega peamiselt vene keelt.

Tabel 3. Keelekeskkond ja keelte kasutamine töökohal

Osakaal protsentides kõigist tööl käijatest vastavas rahvusühmas		Ankeedi keel	
		Eesti	Vene
Kui suure osa Teie lähematest töökaaslastest moodustavad mitte-eestlased /eestlased ?	Enamuse	7	22
	Umbes poole	11	30
	On mõned üksikud	37	32
	Pole mitte ühtegi	45	16
	Raske öelda	1	1
Millises keeles suhtlevad Teie töökohas töötajad omavahel?	Peamiselt eesti keeles	87	18
	Peamiselt vene keeles	2	63
	Peamiselt inglise vm keeles	0	0
	Erinevates keeltes (sh eesti keeles), sõltuvalt vajadusest	8	18
	Raske öelda	2	0
Kas Teie otsene ülemus, töökorraldaja on rahvuselt...?	Eestlane	86	47
	Venelane	3	35
	Muust rahvusest	4	10
	Ülemust ei ole	7	7
	Raske öelda	2	0
Millises keeles suhtlevad Teie töökohas töötajad vahetu ülemuse, töökorraldajaga?	Peamiselt eesti keeles	86	30
	Peamiselt vene keeles	3	54
	Peamiselt inglise vm keeles	1	0
	Erinevates keeltes (sh eesti keeles), sõltuvalt vajadusest	4	13
	Raske öelda	5	1

Kuigi enamiku venekeelsete Eesti elanike suhtlusvõrgustikes on eestlasi, ei suhelda omavahel ilmselt väga sagedasti. Kui esitada inimestele küsimus nõ jooksvate kontaktide kohta ühe nädala jooksul¹, siis selgub, et rohkem kui igale kolmandale Eesti elanikule ei meenu ühtegi kontakti teise rahvuse esindajaga. On märkimisväärne, et (teadvustatud) kontaktid on muutunud harvemaks võrreldes juuliga 2007. Toona märgiti identselt sõnastatud küsimuse puhul ära rohkem kontakte ning suurema hulga vastajate poolt (vt Tabel 4). Kontaktide loomisel või nendest hoidumisel on eesti või vene keele oskus oluliseks teguriks – mida paremini osatakse eesti või vene keelt, seda sagedasemad on olnud ka kontaktid teise rahvuse esindajatega (venekeelsete vastajate puhul on kahe tunnuse omavaheline seosekordaja 0,493, eestlaste puhul 0,276). Seega võib öelda, et keeleoskuse paranemine soodustab omavaheliste kontaktide teket. Kuna vene noored oskavad eesti keelt suhteliselt paremini, siis nad kontaktidel eestlastega eesti keeles sagedamini, kui keskealised ja vanemad venekeelsed inimesed.

¹ Küsimus vormistati jooksva nädala kohta, kuna metodoloogiliselt soovitatakse esitada tegevuse sagedusküsimusi võimalikud lühida ajaperioodi kohta, tagamaks täpsemat, konkreetsete asetleidnud sündmuste meenutamisel, mitte üldistel veendumustel baseeruvat vastamist.

Tabel 4. Kontaktid eestlaste ja venekeelsete inimeste vahel, mõõdetuna ühe jooksva nädala kohta, 2007 ja 2008.

Palun meenutage, kas Te olete viimase nädala jooksul suhelnud venelastega jt vene keelt kõnelevate inimestega? /eestlastega ?		Ankeedi keel	
		Eesti	Vene
Pole olnud suhtlemist, ei meenu ühtegi kontakti	Juuli 2007	31	14
	Märts-aprill 2008	41	33
On olnud vähesel määral kontakte (1-2 korda)	Juuli 2007	31	22
	Märts-aprill 2008	27	21
On olnud mitmeid kontakte (3-5 korda)	Juuli 2007	16	21
	Märts-aprill 2008	12	11
On olnud palju kontakte (6 või enam korda)	Juuli 2007	19	40
	Märts-aprill 2008	13	30
Ei mäleta	Juuli 2007	3	3
	Märts-aprill 2008	7	5

Allikad: 2007 - *Rahvussuhted & integratsioonipoliitika väljakutsed pärast pronksõduri kriisi*”, Rahvastikuministri büroo /Saar-Poll; 2008 - *Integratsiooni Monitooring*.

Huvipakkuv on võrdlus kasutatud suhtluskeele osas - käesoleval aastal (2008a kevadel) on eesti vastajad oma mälu järgi omavahelises suhtluses venekeelsete partneritega kasutanud eesti keelt harvemini ja vene keelt märgatavalt sagedamini, kui aasta eest (2007a suvel, vt tabel 5). Venekeelsetes vastustes torkab silma eestikeelse suhtluse suurem osakaal 2008 aastal, võrreldes aastataguse seisuga (vt tabel 5) ning venekeelse suhtluse osakaalu mõningane vähenemine. Nii eesti- kui venekeelsetest vastustest näeme, et vähenenud on juhud, kus eesti ja vene keelt räägitakse segamini (vt tabel 5).

Tabel 5. Omavaheline suhtluskeel vestluses teisest rahvusest partneriga 2007 ja 2008.

Juhul kui Teil on olnud viimasel ajal pikem vestlus inimesega, kelle emakeel on vene keel, siis millist keelt rääkisite?		Ankeedi keel	
		Eesti	Vene
Eesti keelt	Juuli 2007	29,5	9
	Märts-aprill 2008	19	33,5
Vene keelt	Juuli 2007	5	41
	Märts-aprill 2008	46	34
Segamini, vaheldumisi nii eesti kui vene keelt	Juuli 2007	53	42,5
	Märts-aprill 2008	32	32
Segamini eesti, vene ja inglise vm keelt	Juuli 2007	10	6
	Märts-aprill 2008	2,5	1
Inglise vm keelt	Juuli 2007	2	1
	Märts-aprill 2008	1,5	0

Allikad: 2007 - *Rahvussuhted & integratsioonipoliitika väljakutsed pärast pronksõduri kriisi*”, Rahvastikuministri büroo /Saar-Poll; 2008 - *Integratsiooni Monitooring*.

Näiliselt vastuoluliste trendide põhjal saab teha järelduse, et nii eestlased kui venekeelsed on teadlikult hakanud rohkem püüdma rääkida teisest rahvusest partneriga “tema” keeles. On tõenäoline, et pronksõduri juhtum elavdas eestlaste

seas levinud ajaloolist käitumismustrit kaitsta “oma” keelt ja rahvusrühma selle läbi, et partneriga räägitakse “tema” keeles (mitte lasta teda keele kaudu “meie” ringi) (Vihalemm 1999a, 20). Samas püütakse omavahelises suhtluses hoida nõ selget keelelist piiri – valitakse emb-kumb keel, kuid välditakse keelevahetust. Need käitumuslikud detailid viitavad üldisemale nähtusele - keel kui rühmakuuluvuse sümboliline eristaja on Eesti ühiskonnas muutunud viimasel ajal olulisemaks, selle kaudu määratlevad “omade” ringi nii eestlased kui venekeelsed inimesed, kasutades just keele-keskset identiteedi (taas)loomise strateegiat (selle kohta lähemalt Vihalemm 2002). Kui lähtuda teesist, et keelel on ühiskonnas nii instrumentaalne väärtus kommunikatsioonivahendina kui sümbolne väärtus rühmakuuluvuse tähistajana (selle kohta lähemalt Vihalemm 1999b), võib järeldada, et nii eesti kui vene keele sümbolne väärtus on tõusnud, st keel “meie” ja “nende” eristajana on Eesti elanike jaoks muutunud viimasel ajal olulisemaks. See omakorda mõjutab palju ka suhtumist eesti/vene keele õppimisse ja kasutamisse. Järgnev osa annabki ülevaate vastavate hoiakute muutumise kohta.

3. Hoiakud eesti keele suhtes 1995-2008

Üldiselt ei pea mitte kõik venekeelsed inimesed eesti keele oskust enda jaoks vajalikuks - 66% venekeelseid leiab, et neil läheb eesti keelt vaja kas siis tööl või väljaspool tööd ja vaid 25% leiab, et neil läheb eesti keelt vaja nii tööl kui väljaspool tööd.

Tabel 6 annab ülevaate Eesti elanike hoiakutest ja nende muutmisest eesti keele suhtes viimase 13 aasta jooksul. Üldiselt möönab eesti keele oskamise vajadust enamik venekeelseid inimesi – kui 13 aastat tagasi leidis 2/3, et tal ei teki Eestis ainult vene keeles suheldes mingeid probleeme, siis täna leiab sama vaid 9%. Praegu tunnetatakse end valdavalt eestikeelses olmeinfo ruumis võrdlemisi ebakindlalt ning valdav osa venekeelsest elanikkonnast sooviks saada vene keeles nii tarbeinfot, kui ka õigusosalast ning riigilt ja omavalitsusasutustelt tulevat infot (lähemalt vt peatükk “Informeeritus ja meediakasutus”). Siiski leiab 12% venekeelsest elanikkonnast, et Eesti keelt pole perspektiivne õppida.

Töökoht on olulisim eesti keele omandamise motivaator – 13 aasta jooksul on stabiilselt suurenenud nende inimeste osakaal, kes on veendunud, et eesti keelt on vaja (mitte-eestlastel) osata eelkõige selleks, et saada head töökohta. Vastava väitega nõustub 79% venekeelsetest, samas isiklikult pidas eesti keele oskust tööl vajalikuks 41%. Samas arvab iga kolmas inimene, et eesti keele oskus pole tingimata vajalik, nõustudes väitega “Kui oled hea spetsialist või omad tutvusi, saad hea töökoha ka eesti keelt oskamata”. Vastavalt veendunute osakaal on küll vähenenud 15% võrra ning praegu madalaim kogu vaatlusaluse perioodi (1995-2008) jooksul.

Eesti keele oskamise vajadus kodakondsuse saamise motivaatorina on küll tähtsust minetanud, kuid mitte väga olulisel määral – seda tunnustab veidi üle kolmandiku venekeelsest elanikkonnast.

Keele sümbolset väärtust võõrkeele omandamisel – keele õppimise kaudu soovitakse saada teatud rühma liikmeks või ühisuse osaks – väljendasid monitooringus väited “Kui inimene oskab eesti keelt, pole vahet, kas ta on eestlane või mitte” ning “Kui muulane õpib ära eesti keele, suurendab see eelkõige vastastikust usaldust eestlastega“. Nende väidetega nõustunute osakaal on praegu kogu analüüsialuse perioodi madalaim. Võib öelda, et kui alates 1995 aastast kuni 2003 aastani eesti keele

sümboolne väärtus suurenes venekeelse elanikkonna seas, siis mingil ajal vahemikus 2005-2008 on toimunud järsk “kukkumine”. Kaudselt kinnitab eesti keele omandamise madalat väärtust sümboolse “meie-grupi” piiride laiendajana ka eelpool, “Hariduse” peatükis väljatoodud skeptiline hoiak eestikeelse õppe suhtes - enamik venekeelseid ei usu, et eestikeelne õpe aitaks suurendada kontakte eestlaste ja venelaste vahel või lõimiks vene noori paremini eesti ühiskonda (vt ptk “Haridus” , tabel 19). Võib spekuloida, et eesti keele sümboolse väärtuse kahanemine venekeelsete seas on seotud pronkssõduri juhtumiga, kuna selle sündmuse järgne arvamusküsitlus (“*Rahvussuhted & integratsioonipoliitika väljakutsed pärast pronkssõduri kriisi*”, Rahvastikuministri büroo /Saar-Poll 2007) näitas, et venekeelse elanikkonna suhtumine integratsiooni on muutunud palju pessimistlikumaks. Samas eestlaste seas on endiselt levinud veendumus, et eesti keele omandamine toob, piltlikult öeldes, kaasa “nende” muutumise “meie” osaks - eestlased pole eesti keele sümboolse väärtuse devalveerumist venekeelse elanikkonna seas “märganud”. See võib tuua vastastikust kahtlustust ja solvumist kahe rahvusrühma vahel. Seega on eesti keele instrumentaalne väärtus venekeelse elanikkonna seas endiselt kõrge ja veidi tõusnudki, samas kui sümboolne väärtus on tublisti kahanenud. Selle tendentsiga kõrvuti suureneb tõenäoliselt vene keele sümboolne väärtus venekeelse elanikkonna seas “meie”- tunde ja positiivse enesemääratluse loojana.

Tabel 5. Eestlaste ja venekeelse elanikkonna arvamused eesti keele suhtes 1995, 2000 ja 2005. Väitega nõustunute osakaal protsentides kõigist küsitletutest (V = venekeelne elanikkond, E=eestlased).

	1995		2003		2005		2008	
	Ankeedi keel							
	Vene	Vene	Eesti	Vene	Eesti	Vene	Eesti	
Eesti keelt on vaja (mitte-eestlastel)* osata eelkõige selleks, et saada head töökohta	66	72	54	75	69	79	60	
Kui oled hea spetsialist või omad tutvusi, saad hea töökoha ka eesti keelt oskamata	43	45	29	53	43	37	27	
Kui inimene oskab eesti keelt, pole vahet, kas ta on eestlane või mitte *	49	51	69	64	77	23	62	
Kui muulane õpib ära eesti keele, suurendab see eelkõige vastastikust usaldust eestlastega	-	51	75	68	80	38	64	
Siiani pole mul olnud probleeme ainult vene keeles suheldes**	65	-	-	-	-	9	4	
Eesti keelt on vaja eelkõige selleks, et saada eesti kodakondsust	42	-	-	-	-	36	45	
Eesti keelt pole perspektiivne õppida	-	-	-	12	4	12	4	
Eesti keele oskus peaks Eestis olema kohustuslik	-	-	-	-	-	4	55	

Allikad: 1995 – Emor; 2003 – “Mina.Maailm.Meedia” TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond - Faktum, 2005 - “Mina.Maailm.Meedia” TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond - Saar-Poll; 2008 - Integratsiooni Monitooring.

* Eestikeelses ankeedis oli sõnastus “..pole oluline, et ta kuulub teise rahvusse”

** Eestikeelses ankeedis oli sõnastus “Ainult vene keeles suheldes ei teki inimesel Eestis mingeid probleeme”

4. Eesti elanike võõrkeelte oskus

Eesti keeleruumi ei saa käsitleda ainult eesti ja vene keele vaatepunktist. Majanduse rahvusvahelistumine, rääkimata meediast toob Eesti elanike jaoks päevakorda ka teiste võõrkeelte omandamise vajaduse. Laiema tausta Eesti elanike keeleoskuse dünaamikast annab tabel 1 lisas, mis toob ära ülevaate eestlaste ja venekeelse elanikkonna enesehinnangulise keeleoskuse muutustest 1989-2008 erinevate võõrkeelte osas.

Üldiselt oskavad eestlased võõrkeeli - inglise, saksa ja soome keelt – paremini, kui venekeelne elanikkond, kuigi näiteks soome ja saksa keele oskajate osakaal, mis vahepeal tõusis (2003), on nüüd taas langema hakanud. Viimase viie aasta jooksul (2003-2008) on suurenenud nende eestlaste osakaal, kes keelt üldse ei oska või passiivselt oskavad (vt Tabel 1 lisas), eeskätt noorema põlvkonna arvel.

Inglise keelt (kasvõi passiivselt) oskajate osakaal tõusis hüppeliselt 1989-2003, seda nii eestlaste kui venekeelse elanikkonna seas. Inglise keele oskus on parem noorema generatsiooni seas – nii eesti kui vene noortest oskab valdav enamik inglise keelt vähemalt passiivsel tasemel. Viimase viie aasta jooksul on Eesti elanike inglise keele oskused jäänud küllaltki stabiilseks – inglise keel ei oska üldse iga teine venelane ja iga viies eestlane. Nihe passiivselt keeleoskusele on olnud eestlaste seas veidi kiirem (kui 2003 oli vabalt/aktiivselt valdajaid 25% siis 2008 aastal juba 34%; venekeelse elanikkonna seas on vastavad näitajad 12% ja 14%).

5. Kokkuvõtteks

Pikemas ajaperspektiivis tagasi vaadates on venekeelse elanikkonna (enesehinnanguline) eesti keele oskus paranenud – eesti keelt üldse mitte oskavate inimeste osakaal on vähenenud ja eesti keelt aktiivselt oskavate inimeste osakaal suurenenud. Tööealiste inimeste eesti keele oskus on muutunud ka funktsionaalselt mitmekesisemaks – paranenud on eneseväljenduse, kirja- ja lugemisoskused. Võib spekuloida, et oma osa selles mängivad nii rakendatud keeleõppe- jm haridusprogrammid, kui ka üldise keelekeskkonna muutumine. Valdav on hoiak, et ainult vene keelega Eestis (probleemideta) hakkama ei saa. Samas ei tunneta iga kolmas täiskasvanud venekeelne Eesti elanik eesti keele vajalikkust enda jaoks personaalselt. Venekeelse elanikkonna suhtlusvõrgustikud elu- ja töökohas, koolis, sõpruskonnas jm on enamasti mitmerahvuselised ja näiteks nädala jooksul tekib vähem või rohkem suhtluskontakte eestlas(t)ega kahel kolmandikul venekeelsetest elanikest². Siiski suheldakse peamiselt eesti keeles suhteliselt harva, sagedamini toimub suhtlemine vaheldumisi mõlemas keeles või peamiselt vene keeles. Oluline tegur keele valikul on eestlaste osakaal kollektiivis – näiteks töökollektiivides, kus üle poole moodustavad eestlased, kasutatakse eesti keelt sagedamini. Samuti tundub keele valikut määravat partneri sotsiaalne positsioon – näiteks eestlasest ülemusega räägitakse eesti keelt harvemini, kui eestlastest töökaaslastega. Teadmata on, kelle poolt tuleneb neil juhtudel initsiatiiv – kas (võimupositsioonil olev) eestlasest partner

² Võrreldes käesoleva aasta andmeid eelmise aasta analoogsete andmetega tundub, et (teadlikku) suhtlemist eestlaste ja venekeelsete elanike vahel on jäänud harvemaks. See tendents vajab kindlasti edasist kontrollimist ja võimalike põhjuste selgitamist.

läheb vene keelele või vastupidi, ei pea otstarbekaks end keeleliselt kehtestada kui alluv kasutab vene keelt.

Nii eesti kui vene keele sümboolne väärtus rühmakuuluvuse ja “meie” – “nende” vahelise piiri tähistajana on viimasel ajal suurenenud nii eestlaste kui venekeelse elanikkonna seas. Seega, eesti keele omandamise sümboolne tähendus ühisosa ja usalduse loojana eestlaste ja venekeelse elanikkonna vahel, mis oli kõrge 2005 aastal, on praeguseks väga olulisel määral langenud. Eesti keele äraõppimist ei peeta enam piisavaks, saavutamaks vastastikust usaldust ja võrdset positsiooni eestlastega. Säilinud ja tugevnenud on eesti keele õppe utilitaarne tähendus – eesti keelt on vaja, saamaks-säilitamaks (head)töökohta.

Seega võib öelda, et vaatamata paranenud keeleoskusele ning realselt toimivatele kontaktidele pole integratsioonipoliitika keele-keskne rõhk venekeelse elanikkonna seas (enam)legitiimne. Avalikus diskursuses eesti keele oskusega seotavaid integratiivseid väärtusi ja lubadusi venekeelse elanikkonna seas tõenäoliselt ei usuta. Seetõttu võiks uue integratsioonistrateegia suurem rõhuasetus poliitilisele ja sotsiaalsele integratsioonile olla venekeelse elanikkonna seas vastuvõetavam. Samas, eestlaste jaoks on keeleõppel endiselt tugev usaldust-loov tähendus, nii et eestlaste seas leiavad integratsioonipoliitika uued rõhuasetused tõenäoliselt vastuseisu.

Kirjandus

Vihalemm, Triin (1999a). Formation of Collective Identity among Russophone Population of Estonia. Dissertationes de mediis et communicationibus Universitatis Tartuensis, 2, Tartu, Tartu University Press.

Vihalemm, Triin (1999b). Estonian language competence, performance and beliefs on acquisition among the Russian-speaking inhabitants of Estonia 1989-1995. International Journal of Sociology of Language, issue 139, 69-85.

Vihalemm, Triin (2002). Theoretical Perspectives of Formation of New Civic Identity in Estonia. Lauristin, Marju & Heidmets, Mati. (toim). The Challenge of Russian Minority. Tartu, Tartu University Press, 165-174.

Tabel 1. Võõrkeelte oskus eestlaste ja Eesti venekeelse elanikkonna seas 1989, 2003 ja 2008.

	Vene keel (eestlased) / Eesti keel (venekeelne elanikk)				Inglise keel				Saksa keel				Soome keel			
	ei oska üldse	oskab peamiselt passiivselt	oskab aktiivselt: räägib ja kirjutab	valdab vabalt	ei oska üldse	oskab peamiselt passiivselt	oskab aktiivselt: räägib ja kirjutab	valdab vabalt	ei oska üldse	oskab peamiselt passiivselt	oskab aktiivselt: räägib ja kirjutab	valdab vabalt	ei oska üldse	oskab peamiselt passiivselt	oskab aktiivselt: räägib ja kirjutab	valdab vabalt
Eestlased 1989	12	65		23	61	38		1	65	34		1	68	30		2
Venekeelne elanikk. 1989	23	62		12	80	19		1	74	25		1	93	7		0
Eestlased 2003	3	39	39	19	28	47	20	5	53	38	8	1	34	57	7	2
Venekeelne elanikk. 2003	12	61	18	9	49	39	9	3	69	29	2	0	83	16	1	0
Eestlased 2008	7	41	32	20	25	41	21	13	68	27	3	2	45	42	4	2
Venekeelne elanikk. 2008	19	49	17	15	47	38	11	3	86	12,5	1	1	87	11,5	1	1

Allikad: 1989 – TRÜ ajakirjanduse osakonna uuring “Elu Eestis”; 2003 - “Mina.Maailm.Meedia”, TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond - Faktum; 2008 – Integratsiooni Monitooring

